

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора
СЕРГЄЄВОЇ Діани Борисівни
на дисертацію Петрика Віталія Віталійовича на тему:
«Особливості використання електронних доказів у кримінальному процесі
в Україні та світі», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі
знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дослідження. Стрімка цифровізація суспільного життя та повсюдне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій докорінно змінили умови, у яких вчиняються й розслідуються кримінальні правопорушення. Відомості в електронній формі все частіше набувають доказового значення, унаслідок чого електронні докази утвердилися як самостійний і широко застосовуваний засіб доказування.

Обраний Україною курс на членство в Європейському Союзі зумовлює потребу узгодження вітчизняного регулювання електронних доказів із європейськими стандартами, зокрема з інструментами транскордонного доступу до даних, що надає особливої ваги порівняльно-правовому напрямку дослідження.

Попри зростання доказового значення електронної інформації, її правовий статус, а також порядок збирання, фіксації, перевірки й оцінки залишаються недостатньо унормованими на рівні закону; додаткової гостроти проблематиці надає поява доказів, створених або модифікованих засобами штучного інтелекту.

Наведене дає підстави стверджувати, що обрана Петриком В. В. тема вирізняється високим рівнем актуальності та має суттєве теоретичне і практичне значення для розвитку науки кримінального процесу й удосконалення законодавства України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію підготовлено відповідно до завдань, визначених низкою програмних

документів, зокрема Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695) та Національної економічної стратегії на період до 2030 року (постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 179). Робота кореспондує Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства внутрішніх справ України на 2020-2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454) та Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021-2024 роки (рішення Вченої ради НАВС від 21 грудня 2020 року, протокол № 23). Тему затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 25 жовтня 2022 року (протокол № 14).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в роботі, є аргументованими, внутрішньо послідовними й достовірними. Їх обґрунтованість підкріплено репрезентативною джерельною базою - Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України, міжнародними актами, законодавством ряду іноземних держав, практикою Європейського суду з прав людини, а також результатами авторського анкетування 130 працівників прокуратури та аналізу понад 300 рішень Єдиного державного реєстру судових рішень і понад 50 рішень закордонних судів.

Належний рівень обґрунтованості висновків забезпечено комплексом методів наукового пізнання, дібраних відповідно до завдань кожного структурного складника роботи. Історико-правовий метод застосовано для з'ясування стану розробленості проблематики електронних доказів в Україні та за її межами; діалектичний ^для дослідження відповідних процесів у динаміці. Системно-структурний метод дав змогу визначити ознаки електронних доказів, обґрунтувати координатну класифікацію та проаналізувати механізм доказування. Провідну роль у третьому розділі відіграв порівняльно-правовий метод, що уможливив зіставлення національного й іноземного регулювання та

вироблення пропозицій щодо його вдосконалення. Формально-юридичний метод використано для інтерпретації процесуальних приписів і аргументації змін до КПК України; формально-логічні прийоми - для формулювання підсумкових положень. Достовірність емпіричних узагальнень підкріплено статистичним методом і конкретно-соціологічним опитуванням практичних працівників.

Поставленої мети досягнуто, а визначені завдання виконано повністю; висновки до розділів узгоджуються з їх змістом, а загальні висновки відповідають меті дослідження та відображають його результати.

Мета і завдання дослідження. Мету дослідження визначено як формування теоретико-правових засад використання електронних доказів у кримінальному провадженні та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій з удосконалення відповідного процесуального регулювання. Підпорядковані їй завдання охоплюють три взаємопов'язані напрями. Перший - теоретичний: з'ясування поняття, правової природи та самостійності електронного доказу, систематизація його ознак і розроблення авторської класифікації. Другий - процесуальний: визначення порядку збирання й фіксації електронних доказів, умов їх допустимості, критеріїв належності, достатності та достовірності, а також особливостей роботи з листуванням у месенджерах і з об'єктами, створеними засобами штучного інтелекту. Третій - порівняльно-правовий: вивчення досвіду англо-саксонської та романо-германської правових систем, права Європейського Союзу, а також правових систем Китайської Народної Республіки й Республіки Індія з подальшим обґрунтуванням напрямів удосконалення національного регулювання.

Об'єкт дослідження становлять суспільні відносини у сфері збирання, фіксації, перевірки, оцінки та використання електронних доказів у кримінальному провадженні; предмет - електронні докази як джерела доказів у кримінальному процесі в Україні та світі.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень теоретичних і практичних проблем

використання електронних доказів у кримінальному провадженні з урахуванням зарубіжного досвіду та практики Європейського суду з прав людини. Серед положень, що мають наукову новизну, варто виокремити такі.

Уперше:

- запропоновано авторське функціональне визначення електронного доказу як інформації в електронній формі, що створена, збережена, передана або відображена за допомогою електронних пристроїв, систем чи мереж, містить відомості про обставини, значущі для кримінального провадження, і може бути використана як доказ за умови отримання та перевірки в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України;

- обґрунтовано доповнення Кримінального процесуального кодексу України статтею 99-3 «Особливості оцінки електронних доказів, створених або модифікованих засобами штучного інтелекту», що закріплює обов'язок розкривати факт застосування технологій штучного інтелекту, перерозподіляючи тягар доказування автентичності за наявності обґрунтованих сумнівів і недопустимість нерозкритого електронного доказу штучного походження;

- розроблено координатну класифікацію електронних доказів за п'ятьма взаємодоповнюваними критеріями (спосіб створення інформації; процесуальний режим отримання; процесуальний статус носія; рівень процесуальної верифікованості; рівень втручання у право на повагу до приватного життя), яка дає змогу характеризувати кожен доказ одночасно за всіма критеріями та обирати процесуальний маршрут роботи з ним;

- обґрунтовано процесуально-правову концепцію трансформації електронного об'єкта на доказ через чотири послідовні операції (відтворення інформації програмно-апаратними засобами; аналіз її атрибутів і метаданих; описове закріплення у процесуальному документі; вилучення або копіювання з гарантуванням цілісності через хешування та фіксацію ланцюга поводження);

- розроблено класифікацію листування в месенджерах як окремого виду електронних доказів за вісьмома критеріями, що визначає процесуальний порядок його збирання, фіксації та оцінки.

Удосконалено:

- доктринальний підхід до пріоритетності способів збирання електронних доказів на підставі трьох процесуально-правових аргументів — цілісності даних, пропорційності втручання за статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та тенденції практики Верховного Суду;

- розуміння достовірності електронного доказу як динамічної категорії, що верифікується на кожному наступному етапі провадження через ланцюг поводження (chain of custody) у взаємозв'язку зі статтями 87, 91, 95 Кримінального процесуального кодексу України;

- систематизацію шести специфічних ознак електронних доказів (нематеріальність, динамічність, відтворюваність, залежність від технічних засобів, відсутність жорсткої прив'язки до матеріального носія, наявність метаданих) із виокремленням метаданих як ознаки із самостійним доказовим значенням.

Набуло подальшого розвитку:

- наукове обґрунтування оптимальної (комбінованої) моделі регулювання електронних доказів для України, що поєднує формалізований і прагматичний елементи з наднаціональним каркасом транскордонного доступу (механізми European Production Order та European Preservation Order Регламенту (ЄС) 2023/1543);

- напрям удосконалення системи негласних слідчих (розшукових) дій шляхом запровадження інституту дистанційного проникнення до інформаційних систем на трьох засадах: обов'язкова попередня судова санкція; обмеження кола злочинів вичерпним переліком тяжких та особливо тяжких правопорушень; заборона збирання даних «ядра приватного життя»;

- аргументація положення про презумпцію допустимості електронної форми доказу, за якою електронна форма сама по собі не є підставою недопустимості, а підстави недопустимості, пов'язані з порушенням процесуального порядку, доводить сторона, яка оспорує доказ.

Отже, одержані результати є достовірними, методологічно вивіреними та містять елементи наукової новизни, що мають значення для розвитку науки кримінального процесу.

Оцінка структури та змісту дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об'єднують одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (242 найменування на 25 сторінках) і трьох додатків. Загальний обсяг дисертації — 220 сторінок, із них 159 сторінок основного тексту. Композицію роботи вибудовано логічно й послідовно.

Анотація (стор. 2-13) викладена державною та англійською мовами й відповідає встановленим вимогам, відображаючи мету, завдання, наукову новизну та практичне значення результатів і перелік публікацій здобувана. Вступ (стор. 15-27) містить обґрунтування актуальності, зв'язок із науковими програмами, мету й завдання, об'єкт і предмет, методологію, наукову новизну, практичне значення, а також відомості про апробацію та публікації.

Перший розділ «Визначення, ознаки, класифікація та правове регулювання електронних доказів» (стор. 28-64) формує теоретичне підґрунтя дослідження. У підрозділі 1.1 (стор. 28) розглянуто стан наукової розробленості теми та сформульовано авторське визначення електронного доказу, обґрунтовано потребу визнати його самостійним джерелом доказів. У підрозділі 1.2 (стор. 39) визначено шість специфічних ознак електронних доказів (з-поміж них метадані як ознаку із самостійним доказовим значенням) і запропоновано координатну класифікацію за п'ятьма критеріями. У підрозділі 1.3 (стор. 58) досліджено національне регулювання та міжнародні акти - Конвенцію про кіберзлочинність із Другим додатковим протоколом, стандарт ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 і Берклійський протокол - та констатовано відсутність у КПК України визначення електронного доказу (висновки до розділу - стор. 63).

У другому розділі «Використання електронних доказів у кримінальному процесі України» (стор. 65-132) досліджено порядок їх збирання, оцінки та використання. Підрозділ 2.1 (стор. 65) присвячено збиранню й допустимості,

підрозділ 2.2 (стор. 88) - належності, достатності та достовірності з обґрунтуванням динамічної природи достовірності, яка верифікується через ланцюг поводження (chain of custody), підрозділ 2.3 (стор. 105) - класифікації листування в месенджерах за вісьмома критеріями, а підрозділ 2.4 (стор. 117)- оцінці об'єктів, створених або модифікованих засобами штучного інтелекту, із запропонованими концепцією трансформації об'єкта на доказ і презумпцією допустимості електронної форми (висновки - стор. 130).

Третій розділ «Аналіз використання електронних доказів у кримінальному процесі інших країн» (стор. 133-167) має порівняльно-правовий характер. У підрозділі 3.1 (стор. 134) проаналізовано англо-саксонську правову систему (США, Канада, Велика Британія) і виокремлено три моделі регулювання (формалізовану, із презумпцією цілісності та прагматичну); у підрозділі 3.2 (стор. 144) - романо-германську систему (Франція, Німеччина) та право Європейського Союзу з механізмами European Production Order і European Preservation Order; у підрозділі 3.3 (стор. 153) - правові системи Китайської Народної Республіки та Республіки Індія; у підрозділі 3.4 (стор. 159) на підставі порівняння обґрунтовано комбіновану модель регулювання для України (висновки - стор. 165). Загальні висновки (стор. 168-173) узагальнюють результати відповідно до мети й завдань; список джерел (стор. 174-198) і додатки (стор. 199-220) оформлено за встановленими вимогами.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження. Практичну цінність результатів підтверджено їх упровадженням: у науковій діяльності (акт Національної академії внутрішніх справ від 20 травня 2026 року № 177-нд), у практиці Всеукраїнської громадської організації «Асоціація адвокатів України» (довідка від 08 червня 2026 року № 364) та в освітньому процесі під час викладання дисциплін «Інформаційні технології та системи», «Застосування інформаційних технологій в правоохоронній діяльності» й «Аналіз та прогнозування злочинності» (акт Національної академії внутрішніх справ від 20 травня 2026 року № 176-оп). Пропозиції щодо доповнення частини 2 статті 84, застосування частини 1 статті 87 та

запровадження статті 99-3 Кримінального процесуального кодексу України мають безпосереднє правотворче значення.

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. Ключові положення, висновки та результати роботи з достатньою повнотою висвітлено в публікаціях здобувана. За темою дослідження опубліковано дев'ять наукових праць, серед яких сім статей у фахових виданнях України та двоє тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях, що відповідає встановленим вимогам.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження апробовано на міжнародних науково-практичних конференціях, серед яких: III Міжнародна науково-практична конференція «Global trends in science and education» (м. Київ, 7-9 квітня 2025 року); IX Міжнародна науково-практична конференція «Future of Science: Innovations and Perspectives» (м. СТОКГОЛЬМ, 14-16 липня 2025 року); Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених та здобувачів вищої освіти «Проблеми та перспективи використання можливостей систем штучного інтелекту в праві, психології та правоохоронній діяльності» (м. Київ, 27 травня 2026 року).

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Академічна доброчесність. Дисертацію оформлено з дотриманням вимог щодо структури, обсягу та бібліографічного опису; анотація узгоджується з її змістом. У роботі відсутні ознаки академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів, а використання чужих праць супроводжується належними посиланнями.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Петрика В. В., вважаємо за доцільне звернути увагу на окремі положення, які потребують уточнення або додаткової аргументації та можуть стати підґрунтям для наукової дискусії.

1. Емпіричну базу дослідження істотно посилює проведене автором анкетування 130 працівників органів прокуратури. Водночас опитуванням охоплено лише одну категорію суб'єктів, тоді як робота з електронними доказами здійснюється також слідчими, детективами, адвокатами, суддями та

судовими експертами. Доцільно, по-перше, обґрунтувати вибір саме працівників прокуратури як респондентів з огляду на їхню процесуальну роль у збиранні та оцінці електронних доказів, а по-друге, докладніше розкрити методику формування вибірки - її регіональний розподіл, обсяг і структуру анкети, спосіб забезпечення репрезентативності. Аналогічно потребує уточнення методика формування емпіричної бази судової практики: критерії пошуку та відбору опрацьованих понад 300 рішень Єдиного державного реєстру судових рішень, охоплений період, категорії проваджень і принцип, за яким відповідні рішення визнавалися релевантними для цілей дослідження. Висвітлення цих аспектів підвищило б верифікованість емпіричних висновків роботи.

2. Запропонована стаття 99-3 Кримінального процесуального кодексу України передбачає перерозподіл тягара доказування автентичності на сторону, яка подала доказ, у разі заявлення обґрунтованих сумнівів. Потребує додаткового обґрунтування стандарт «обґрунтованості сумнівів» як підстави такого перерозподілу, а також співвідношення цього механізму з презумпцією невинуватості та положеннями статті 17 зазначеного Кодексу, щоб уникнути ризику зловживань відповідним процесуальним інструментом.

3. Положення про недопустимість електронного доказу за частиною 1 статті 87 Кримінального процесуального кодексу України в разі порушення мінімального стандарту фіксації є концептуально обґрунтованим. Водночас доцільно чіткіше розмежувати істотні та неістотні порушення порядку фіксації, оскільки не кожне відхилення від послідовності операцій із гарантування цілісності має беззастережно тягнути недопустимість доказу.

Висловлені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Загальний висновок та оцінка дисертації. Дисертація Петрика Віталія Віталійовича «Особливості використання електронних доказів у кримінальному процесі в Україні та світі», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є завершеним і комплексним самостійним дослідженням, що містить нові науково

обґрунтовані результати теоретичного та практичного значення для науки кримінального процесу.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою й практичною значущістю результатів і повнотою їх відображення в публікаціях дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2017 року за № 155/3002, зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а також Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502, зі змінами).

Викладене дає підстави стверджувати, що Петрик Віталій Віталійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Головний науковий співробітник наукової лабораторії № 1
науково-організаційного центру**

**Національної академії Служби безпеки України,
доктор юридичних наук, професор**

Діана СЕРГЄЄВА

Підпис Сергєєвої Д.Б. засвідчую:

Т.в.о. ученого секретаря

**Національної академії Служби безпеки України,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник**

Леонід ЩЕРБИНА